

РИТОРИЗОВАНІ ТЕХНОЛОГІЇ В КОНТЕКСТІ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ТЕХНОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ В ШКІЛЬНІЙ МОВНІЙ ОСВІТІ

Анотація. У статті розглядається проблема запровадження технологічного підходу в шкільній мовній освіті. Досліджуються змістове і смислове поля педагогічних технологій у науковому, формально-описовому та процесуально-діяльнісному аспектах, а також процеси риторизації в контексті формування риторичної компетентності учнів загальноосвітніх шкіл. Риторизовані технології позиціоновані як технології риторизації.

Ключові слова: технологічний підхід, педагогічна технологія, риторизація, риторичні вміння, риторична компетентність, риторизована технологія.

Вступ. Стан комунікативної культури суспільства, рівень мовної, комунікативної та риторичної компетентності особистості є відображенням рівня духовної моралі суспільства. Саме тому початок ХХІ століття ознаменований підвищеним інтересом науковців, педагогів-практиків і, без перебільшення, усього суспільства до питань, що стосуються культури спілкування, комунікативної й риторичної культури. Ці питання перебувають у центрі цілої низки наукових досліджень.

Реформування шкільної освіти, що нині відбувається в Україні, безпосередньо пов'язане із запровадженням нових освітніх підходів, одним з яких є технологічний підхід. Педагогічні технології різних рівнів широко застосовуються педагогами на всіх ланках навчання й виховання. Безумовно, технологічний підхід є ефективним засобом модернізації й трансформації загальної середньої освіти.

Постановка проблеми. У середовищі науковців і педагогів-практиків останнім часом набуває поширення думка, що випускники загальноосвітніх шкіл недостатньо володіють мовленнєвою й комунікативною культурою. Цей дефіцит спричиняє появу суспільного запиту на комунікативні та риторичні знання й уміння, на риторичну освіту на всіх ланках навчання й виховання учнівської молоді. Проте до сьогодні в Україні не існує науково обґрунтованої системи формування риторичних умінь і риторичної компетентності школярів.

Ідеї технологізації системи освіти мають корені ще в дидактичній спадщині Я. Коменського. В останні десятиліття спостерігається посилена увага педагогічної спільноти до цих ідей (обґрунтований технологічний підхід в освіті, з'явилася низка теоретичних і прикладних досліджень щодо розробки й запровадження педагогічних технологій на різних ланках освіти тощо). Однак, на нашу думку, дотепер не можна говорити про активне й планомірне запровадження педагогічних технологій у шкільній освіті в Україні. Аргументом може слугувати хоча б той факт, що в чинному Державному стандарті базової і

повної загальної середньої освіти акцентується увага лише на особистісно зорієнтованому, діяльнісному та компетентнісному освітніх підходах, окремими рядками згадуються інформаційні, комунікаційні, модульні, проектні, комп'ютерні технології (заважимо, в освітній галузі “Мови і літератури” – лише інформаційно-комунікаційні!) [3]. На наше переконання, настав час, коли виникла нагальна необхідність активного запровадження технологічного підходу і, зокрема, у шкільній мовній освіті.

З огляду на зазначене вище вважаємо тему статті актуальною.

Аналіз останніх досліджень. Дослідження ґрунтується на працях фахівців із проблематики запровадження педагогічних технологій і технологічного підходу загалом (Л. Андерсон, В. Беспалько, Б. Блум, В. Гузєєв, Л. Даниленко, І. Єрмаков, М. Кларін, О. Колеченко, О. Кучерук, О. Любарська, О. Пехота, Л. Пироженко, Є. Полат, А. Піктенко, О. Пометун, Т. Сакамото, Г. Селевко, С. Сисоєва, І. Смолюк, В. Юдін). В основі дослідження також праці фахівців з риторики (О. Ворожбітова, Л. Мацько, Г. Сагач,) та риторичної освіти, зокрема, шкільної (Д. Архарова, Л. Ассуірова, О. Борецький, А. Бушев, Н. Голуб, Л. Горбач, Л. Горобець, О. Горошкіна, Д. Гудков, Ч. Далецький, О. Залюбівська, Н. Іпполітова, І. Калмикова, Ю. Караулов, Є. Ключєв, С. Коваленко, О. Когут, Л. Котлова, Л. Кощей, З. Курцева, Т. Ладиженська, А. Ляшкевич, О. Макарова, В. Маров, С. Меньшеніна, С. Мінеєва, Л. Нечволод, Г. Новосельцева, Г. Онуфрієнко, Е. Палихаа, М. Пентилюк, М. Пряхін, О. Рожков, Н. Семенов, Л. Семячко, О. Симакова, Л. Синельникова, С. Тихонов, В. Федоренко, Г. Хазагероєв, О. Чувакін, І. Чурилов, С. Шилов, В. Шуляр, Е. Slembek, W. Wills).

Постановка мети (завдань). Мета статті – дослідити змістове та смислове поля риторизованих технологій у контексті запровадження технологічного підходу у шкільній мовній освіті.

Виклад основного матеріалу. Вхідження України у світовий освітній простір стикається з багатьма труднощами: соціальними, політичними, економічними тощо. Процеси модернізації освіти не встигають за вимогами часу. Разом з тим у сучасній українській освіті накопичений великий потенціал: досягнення психолого-педагогічної науки й досвід педагогічних інновацій, авторських шкіл і педагогів-новаторів, результати психолого-педагогічних досліджень постійно потребують узагальнення й систематизації. Один із засобів вирішення цієї проблеми – технологічний підхід, застосування поняття “технологія” до сфери освіти, до педагогічних процесів.

Термін “підхід” стосовно освіти означає систему, сукупність концептуальних принципів, способів, прийомів розгляду процесів у галузі освіти, комплекс засобів впливу на них. Технологічний підхід, за висновками Г. Селевко, відкриває нові можливості для концептуального й проектувального освоєння різних областей та аспектів освітньої, педагогічної й соціальної дійсності. Технологічний підхід до навчання, нарешті, передбачає точне інструментальне управління навчальним процесом і гарантоване досягнення поставлених навчальних цілей [11, с.47].

Технологічний підхід безпосередньо пов'язаний із педагогічними технологіями. У психолого-педагогічній літературі поняття “педагогічна технологія” має понад 300 формулювань. О. Пехота розглядає педагогічну технологію як “системний метод планування, застосування й оцінювання всього процесу навчання й засвоєння знань шляхом обліку людських і технічних ресурсів і взаємодії між ними для досягнення найефективнішої форми навчання”. Це закономірне функціонування системи “педагог – середовище – учень” у визначених умовах навчання [8, с.22]. За визначенням О. Пошетун, педагогічна технологія – це “комплекс, що складається із запланованих результатів; засобів оцінки для коригування та вибору оптимальних методів, прийомів навчання для конкретної ситуації; розробленого вчителем на цій основі набору моделей навчання”. Це коригування системи “планування результатів – блок мотивації та організації учнів – дія засобів навчання (процес навчання) – блок контролю якості засвоєння” [10, с.26]. А за твердженням І. Єрмакова, педагогічна технологія – “це проект і реалізація системи послідовного розгортання педагогічної діяльності на основі конкретної філософії, методології освіти, в основі яких – цільові установки, зорієнтовані на очікуваний результат” [4, с.10]. Як зазначає Г. Селевко, педагогічна (освітня) технологія – це “система функціонування всіх компонентів педагогічного процесу, побудована на науковій основі, запрограмована в часі та просторі й така, що приводить до намічених результатів” [11, с.50]. Узагальнене тлумачення поняття “педагогічна технологія” зображене на рис. 1.

Наше дослідження присвячене проблематиці шкільної мовної освіти, її комунікативній спрямованості й риторичним результатам – риторичним умінням і риторичній компетентності. У контексті зазначеної проблематики мова йде про риторизовані технології в контексті запровадження технологічного підходу.

Термін “риторизовані технології”, уперше введений у науковий обіг В. Маровим. Г. Новосельцева трактує риторизовані технології широко (як мезотехнології) і пов'язує їх із ціннісноорієнтованим, діяльнісним, інтерактивним вивченням практичної риторики [6]. Навпаки, більш вузько й локально (як мікротехнології) тлумачать риторизовані технології Д. Архарова й Л. Котлова, застосовуючи їх під час навчання учнів репродукуванню текстів і написання переказів [1]. Ми позиціонуємо риторизовані технології як технології риторизації, що охоплюють увесь процес шкільної мовної освіти: як загальнопедагогічного й загальнометодичного рівнів, так і на рівні вирішення окремих дидактичних, методичних або виховних задач. Саме риторизовані технології можуть гарантувати освітні результати – риторичні вміння й риторичну компетентність учнів.

Риторизовані технології варто проаналізувати відповідно до вчення Г. Селевко про горизонтальну структуру педагогічних технологій (науковий, формально-описовий, процесуально-деяльнісний компоненти) [11, с.51].

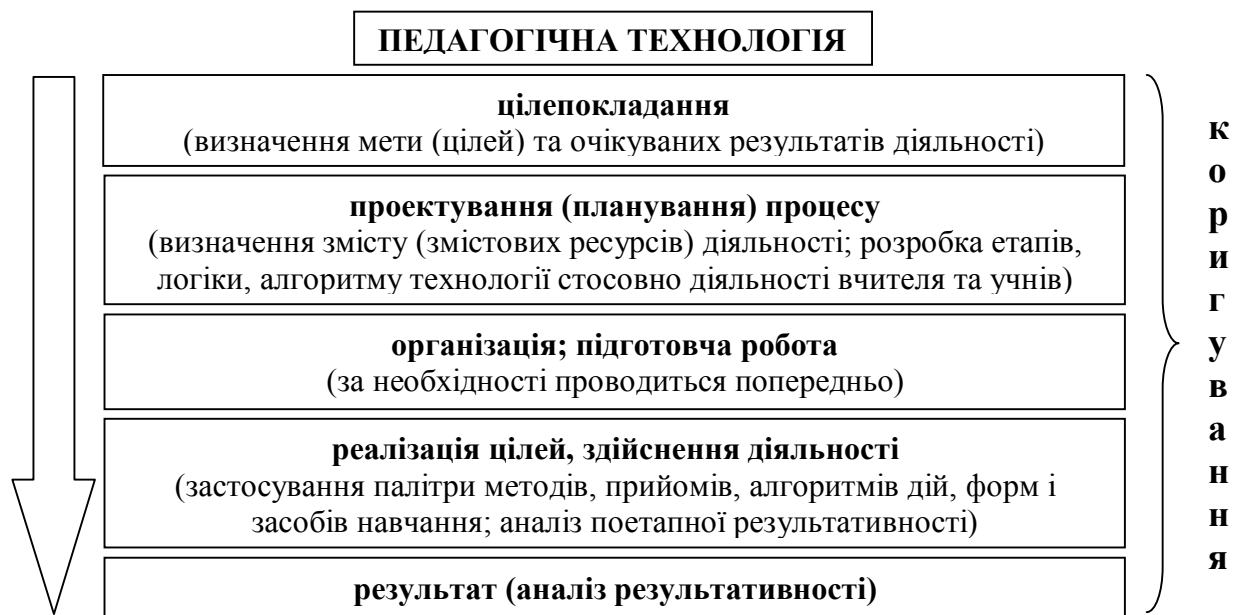

Рис. 1. Узагальнене тлумачення поняття “педагогічна технологія”

Науковий аспект. Формування у школярів риторичних умінь і риторичної компетентності пов’язане з низкою проблем: 1) у нормативних документах стосовно шкільної мовної освіти риторична складова в результативній базі не представлена; 2) риторика не отримала статусу систематичного навчального предмету й вивчається фрагментарно (факультативно, як спецкурс, в окремих загальноосвітніх закладах певного спрямування тощо); 3) у новій програмі з української мови передбачено вивчення лише окремих відомостей з риторики та риторичного аспекту тексту. Означені проблеми, на нашу думку, можна вирішити шляхом запровадження процесів риторизації.

Серед дев’ятнадцяти проаналізованих нами трактувань терміну “риторизація” виділяємо такі:

- риторизація – процес переосмислення предмета і способів його викладання, переосмислення організації освітнього процесу як повноцінного ділового спілкування за канонами риторики (Н. Голуб);
- риторизація – активізація пізнавальної діяльності процесу навчання засобами діалогу, діалогізація (С. Мінеєва);
- риторизація – осмислення всіх ситуацій навчального й позанавчального спілкування як риторичних і збагачення їх риторичними способами вирішення (Л. Горбач, С. Мінеєва);
- риторизація – перетворення (удосконалення й розвиток) освітнього процесу засобами риторичної діяльності (С. Мінеєва);
- риторизація – введення елементів риторичного знання в контекст інших навчальних дисциплін (В. Маров);
- риторизація – здійснення освітньої діяльності за законами риторики (Л. Кощей, О. Чувакін);

- риторизація – процес перетворення викладання будь-якої навчальної дисципліни засобами риторичної діяльності учасників процесу (С. Минеева);
- риторизація – запровадження в життєву практику оптимальних варіантів спілкування в умовах соціальної реальності, що змінюється (Л. Синельникова).

Аналіз наведених дефініцій дозволяє зробити висновки: 1) риторизація стосується всіх аспектів освіти – навчального процесу, позанавчальної діяльності, педагогічного спілкування; 2) смисловим наповненням риторизації є риторичні знання, канони (категорії) риторики, закони риторики, діалог (діалогізація), риторична ситуація, риторична діяльність, засоби риторичної діяльності; 3) риторизацію пов'язують з процесами осмислення, переосмислення, активізації, перетворення як об'єкта, так і суб'єкта, отже, із певною зміною свідомості учасників освітнього процесу, і передусім, його організатора – педагога.

Процеси риторизації складні й багатовимірні, тому, на наше переконання, їх запровадження з метою формування в учнів риторичних умінь і риторичної компетентності варто пов'язувати саме з риторизованими технологіями.

У **процесуально-деяльнісному контексті** технологія являє собою сам процес діяльності об'єктів і суб'єктів: їх цілепокладання, планування, організацію, реалізацію цілей та аналіз результатів. У зазначеному смислі риторизовані технології, на нашу думку, розглядати не варто, оскільки на сьогодні вони представлені лише у вигляді проекту, а не процесу.

Формально-описовий (дескриптивний) аспект технології – це модель, опис цілей, змісту, методів і засобів, алгоритмів дій, які треба застосувати для досягнення запланованих результатів.

1. Цілі й очікувані результати. Риторизовані технології планується запроваджувати в процесі навчання української мови, тому в основі цілепокладання – триєдина мета (навчальна, розвивальна, виховна) аспектних уроків української мови чи уроків розвитку мовлення. Окрім того, значна частка питомої ваги в цілепокладанні має припадати на досягнення учнями риторичних результатів – риторичних умінь і риторичної компетентності. Варто зауважити, що буде логічним метою й очікуваними результатами діяльності із запровадження риторизації й риторизованих технологій вважати саме риторичні вміння школярів [5] і лише окремі складові риторичної компетентності.
2. Зміст діяльності визначатиметься вимогами Державного стандарту й чинної програми з української мови відповідно до певного мовного розділу й конкретної навчальної теми. У загальному вигляді зміст діяльності включає в себе: формування цінностей і ціннісних орієнтацій згідно з Кодексом цінностей українського виховання; мовні, мовленнєві, комунікативні й риторичні знання; текст, зокрема, його риторичний аспект з погляду аналізу, перетворення, творення, виголошення тощо; способи діяльності (мовної, мовленнєвої, комунікативної, риторичної); формування досвіду творчої

діяльності різних рівнів (перетворювальної, суто творчої, конструктивної, проективної тощо).

3. Методи роботи на етапі реалізації цілей, здійснення діяльності. У процесі запровадження риторизованих технологій варто застосовувати суто риторичні методи, описані Т. Ладиженською, – риторичний аналіз, риторичні задачі, риторичні ігри, мовленнєві розминки, імпровізаційні завдання, завдання на асоціації [7, с.17–25]; методи, прийоми й форми роботи з риторики за М. Пентилюк [9]; систему вправ з риторики за Н. Голуб [2] (вправи варто розглядати як комбіновані словесно-практичні методи відповідно до специфічних особливостей навчального предмета). Зауважимо, перевагу доцільно надавати активним, інтенсивним, проблемним та інтерактивним методам навчання, оскільки вони найбільш відповідають сутності комунікативної та риторичної діяльності.
4. Алгоритми дій. Не ставлячи за мету в дескриптивному зрізі визначати конкретні алгоритми дій в процесі розгортання риторизованих технологій, зауважимо: алгоритми діяльності мають відповідати логіці пізнавального процесу (формування уявлень → трансляція й засвоєння знань → формування вмінь на базі отриманих знань з опорою на елементарні навички як елементи вмінь → закріплення й удосконалення вмінь → творче застосування вмінь → формування на базі вмінь навичок як автоматизованих дій → формування комунікативної й риторичної поведінки → набуття досвіду ефективної діяльності та формування складових компетентностей).
5. Увесь процес розгортання риторизованих технологій варто розглядати через призму комунікативної й риторичної діяльності, комунікативних і риторичних ситуацій. Це стосується, зокрема, і процесу коригування вчителем-словесником власної діяльності й діяльності учнів.

Варто розглянути проблематику дослідження через призму ієрархії (вертикальної структури) педагогічних технологій [11, с.52–53]. У контексті навчального процесу (процесу навчання школярів української мови) ми вважаємо описані риторизовані технології мезотехнологіями (модульно-локальними технологіями), оскільки вони являють собою технології здійснення окремих частин (модулів) навчально-виховного процесу чи спрямовані на рішення окремих, локальних дидактичних, методичних або виховних задач. Риторизація стосується також позанавчальних ситуацій і педагогічного спілкування. У зазначеному смислі варто розробляти й запроваджувати риторизовані технології як макротехнології (галузеві педагогічні технології), що охоплюють діяльність в межах освітньої галузі “Мови і літератури”, української мови як загальноосвітньої навчальної дисципліни.

Результати дослідження. Результатом дослідження є опис змістового та смислового поля риторизованих технологій у контексті запровадження технологічного підходу у шкільній мовній освіті. Описані процеси риторизації, риторизовані технології в науковому та дескриптивному аспектах, у вертикальній ієрархії педагогічних технологій.

Висновки:

1. Запровадження технологічного підходу в шкільній мовній освіті є потребою часу, оскільки він передбачає точне інструментальне управління навчальним процесом і гарантоване досягнення поставлених навчальних цілей. Сутність цього процесу полягає в розробці й запровадженні перспективних інноваційних педагогічних технологій як систем функціонування всіх компонентів педагогічного процесу, побудованих на науковій основі, запрограмованих у часі та просторі й таких, що приводять до намічених результатів.
2. Риторизація є засобом трансформації й модернізації шкільної мовної освіти й стосується навчального процесу, позанавчальної діяльності, педагогічного спілкування; її смисловим наповненням є риторичні знання, канони (категорії) риторики, закони риторики, діалог (діалогізація), риторична ситуація, риторична діяльність, засоби риторичної діяльності. Риторизацію пов'язують з процесами осмислення, переосмислення, активізації, перетворення як об'єкта, так і суб'єкта, отже, із певною зміною свідомості учасників освітнього процесу, і передусім, його організатора – педагога.
3. Риторизовані технології є технологіями риторизації. Це мезотехнології в контексті процесу навчання української мови і макротехнології в контексті шкільної мовної освіти.
4. У науковому аспекті риторизовані технології покликані вирішити проблему формування в учнів риторичних умінь і риторичної компетентності шляхом запровадження процесів риторизації. У формально-описовому аспекті позиціоновані цілі й очікувані результати діяльності, зміст процесу, методологія діяльності, логіка алгоритмів діяльності відповідно до закономірностей пізнавального процесу.

Перспективи подальших розвідок стосуватимуться розробки конкретних риторизованих технологій, дослідження їх процесуально-діяльнісного аспекту зі складанням детальних технологічних карт, а також розробки методики їх запровадження в шкільній мовній освіті.

Список використаних джерел

1. Архарова Д. И. Обучение репродуцированию текста с использованием риторизированных технологий в школьном курсе “Речь и культура общения” 5–9 классах / Д. И. Архарова, Л. Е. Котлова // Риторика в системе гуманитарного знания : сб. материалов VII-й Международной конференции по риторике (29–31 января 2003 года). – М. : Государственный институт русского языка имени А. С. Пушкина, 2003. – С. 15–16.
2. Голуб Н. Б. Система вправ з риторики / Н. Б. Голуб // Українська мова і література в школі. – 2011. – № 6. – С. 2–8.
3. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011>. – Заголовок з екрану.

4. Єрмаков І. Г. Компетентісний потенціал проектної діяльності [Електронний ресурс] / І. Г. Єрмаков. – Режим доступу : <http://www.library.edu-ua.net/>. – Назва з титул. екрану.
5. Нищета В. А. Риторичні уміння як складова результативної бази шкільної мовної освіти / В. А. Нищета // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки). – № 4. – Бердянськ : БДПУ, 2012. – С. 218–226.
6. Новосельцева Г. А. Проблемы внедрения риторизированных технологий в сферу профессионального образования [Электронный ресурс] / Новосельцева Г. А. – Режим доступа : urogoa.rsvpu.ru/site.php?o=shp&p=143. – Заголовок с экрана.
7. Обучение общению : методика школьной риторики : [учеб. пособ. для педагогов, студентов педвузов, преподавателей и слушателей системы повышения квалификации] / Т. А. Ладыженская, Н. В. Ладыженская, З. И. Курцева, Н. И. Махновская, Е. В. Бунеева, Ф. А. Новожилова, Т. М. Ладыженская ; под. ред. Т. А. Ладыженской. – М. : Баласс, 2013. – 144 с.
8. Освітні технології : навч.-метод. посіб. / [О. М. Пехота, А. З. Піктенко, О. М. Любарська та ін.] ; за ред. О. М. Пехоти. – К. : А.С.К., 2004. – 256 с.
9. Пентилюк М. І. Методика навчання української мови у схемах і таблицях : [навч. посіб.] / Пентилюк М. І., Окунович Т. Г. – К. : Ленвіт, 2006. – 134 с.
10. Пометун О. Інтерактивні технології навчання / О. Пометун, Л. Пироженко // Відкритий урок. – 2003. – № 3–4. – С. 19–27.
11. Селевко Г. К. Энциклопедия образовательных технологий : в 2 т. / Г. К. Селевко. – М. : НИИ школьных технологий, 2006. – Т. 1. – 816 с.

Аннотация

В статье рассматривается проблема внедрения технологического подхода в школьном языковом образовании. Исследуются содержательное и смысловое поля педагогических технологий в научном, формально-описательном и процессуально-деятельностном аспектах, а также процессы риторизации в контексте формирования риторической компетентности учащихся общеобразовательных школ. Риторизированные технологии позиционируются как технологии риторизации.

Ключевые слова: технологический подход, педагогическая технология, риторизация, риторические умения, риторическая компетентность, риторизированная технология.

Summary

The problem of inculcation of technological approach in school language education is considered in the article. The author researches content and meaning sphere of pedagogical technologies in scientific, formal-descriptive and process-activity aspects, and also process of rhetorization in the context of forming of rhetorical

competence of pupils of comprehensive schools. Rhetorized technologies considered as a technologies of rhetorization.

Key words: technological approach, pedagogical technology, rhetorization, rhetorical skills, rhetorical competence, rhetorized technology.

Нищета В. Риторизовані технології в контексті запровадження технологічного підходу в шкільній мовній освіті / Володимир Нищета // Вісник Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника : серія «Педагогіка». – Випуск 49. – Івано-Франківськ : Видавництво Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2013. – С. 233–239.